

Genomsyrande rasism i skolan och vägar mot antirasism – centrala resultat och rekommendationer till skolor från forskningsprojektet RILSE

UBS-webbinarium 27.1 2026
Forskardoktor Ida Hummelstedt,
Pedagogiska fakulteten, Helsingfors universitet

Upplägget

- RILSE-forskningsprojektet
- Sammanfattning av resultaten
- Utdrag ur olika studier inom RILSE så som rasifierande humor, naziuttryck, rasismens affektiva dimension, personalen och elevers förhållningssätt till antirasism och antirasism i policydokument
- Åtgärdsrekommendationer

Forskargruppen i RILSE (Rasism och antirasism i grundskolans högre klasser)

- Gunilla Holm (projektledare, professor)
- Jenni Helakorpi (universitetslektor)
- Maïmouna Matikainen-Soreau (akademiforskare)
- Ida Hummelstedt (forskardoktor)
- Saara Loukola (doktorand)
- Riikka Oittinen (forskardoktor)
- Ameera Masoud-Jaakonaho (forskardoktor)
- Forskningsassistenter:
 - Venla Järvensivu, Joséphine Gram, Sonja Syvänen

Etnografiska metoder

- **6 skolor i Södra Finland år 2022** (4 finskspråkiga och 2 svenskspråkiga skolor, sammanlagt 15 klasser, olika typer av skolor)
- **Deltagande observationer, intervjuer, elevfotografier och analys av policydokument**
- **Fyra forskare i skolorna, ca en månad / skola**
- **84 intervjuer med personal** (lärare, rektorer, skolcoacher, studiehandledare, sekreterare, skolgångshandledare etc)
- **178 individuella eller smågruppsintervjuer med elever** (14-15-åringar)
- **291 elevfotografier** (inte ännu analyserade)
- **77 lagar och policydokument som berör utbildning** (internationella, nationella, kommunala och skolspecifika)

Begrepp

- **Ras och vithet:** ras är en social konstruktion som görs, reproduceras och etableras genom rasifiering (då en person tillskrivs en viss rastillhörighet) och där vithet fungerar som den norm mot vilken alla andra grupper jämförs
- **Rasism:** ett system av makt och exkludering baserat på ras och som upprätthålls av strukturer, policyer, och institutioner som ger orättvisa fördelar till de som passar in i vithetsnormen och begränsar möjligheter för de som inte gör det. Rasism kan vara internaliserad, förekomma mellan individer eller grupper, och kan också vara institutionell, strukturell eller epistemisk.
- **Antirasism:** att aktivt arbeta mot rasism på alla nivåer.

Resultaten: genomsyrande rasism och splittrade antirasistiska insatser

1. Rasismen är allmänt förekommande och påtaglig i flera dimensioner av vardagen i skolorna.
2. Rasism väcker starka känslor och ångest i skolorna och påverkar elevernas och personalens välbefinnande.
3. Det finns personal och elever som agerar mot rasism.
4. Både skolpersonal och elever kämpar med att förstå och agera mot rasism.
5. De nuvarande styrdokumenterna beaktar inte på ett tillräckligt sätt olika former av rasism och ger inte heller tydlig vägledning för att främja antirasism i skolorna.

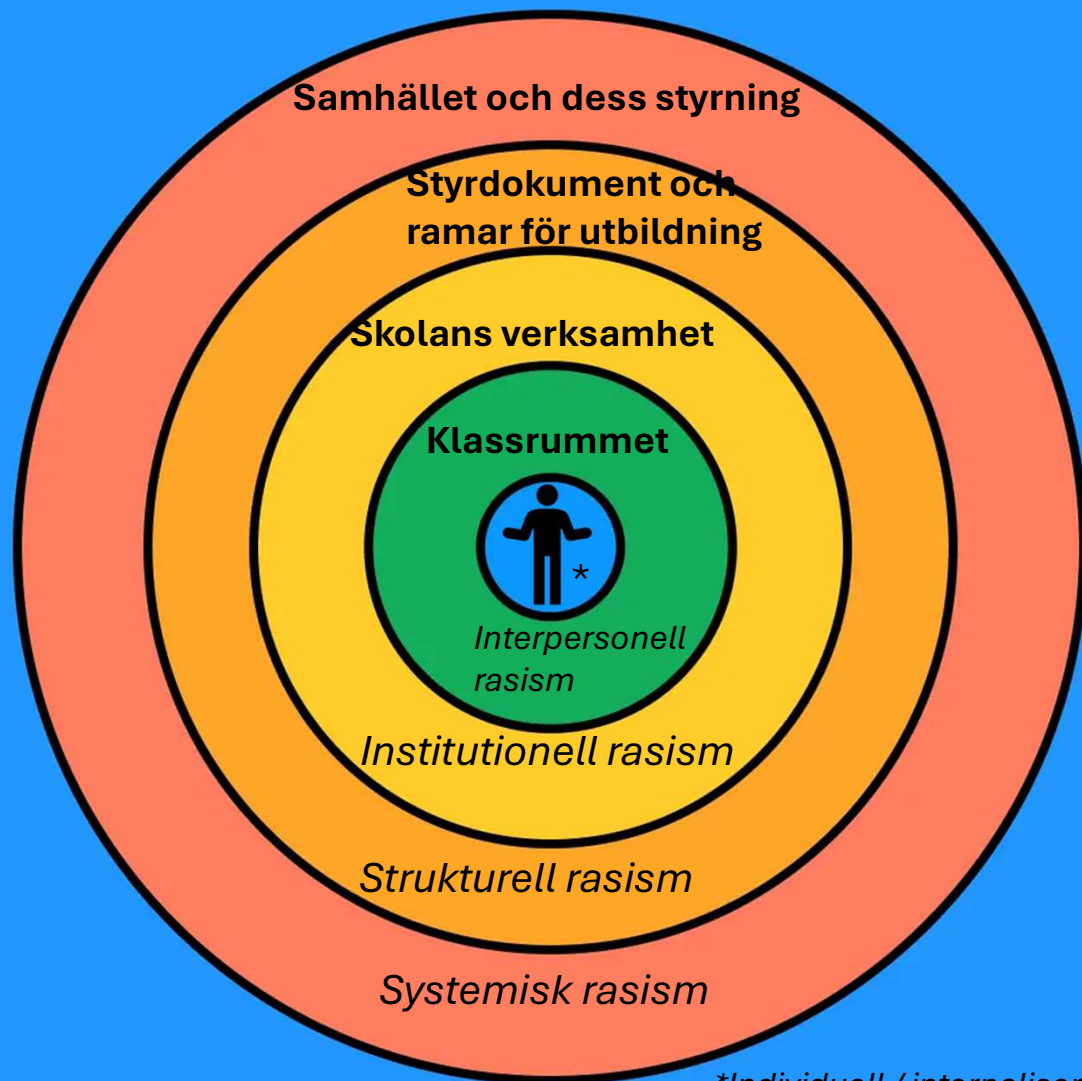

1. Rasismen allmänt förekommande

Några sammanfattande data om rasism i skolorna

- Största delen av personalen (8/10) hade observerat rasism i sina skolor
- Många ur personalen (6/10) nämnde att institutionell eller strukturell rasism finns i skolan
- Största delen av de intervjuade elever som rasifierades som icke-vita (8/10) hade upplevt rasism

(Anti)rasismens nivåer i utbildningssystemet

- **Individuell / internaliserad rasism**
(i individens tankar, värderingar, attityder etc.) Kräver självreflektion och medvetenhet
- **Interpersonell rasism:** (mellan människor)
Förutsätter diskussioner och dialog, gränssättningar och konsekvenser
- **Institutionell rasism:** (inom institutioner som en skola)
Kräver samarbete, långsiktighet, gemensamt engagemang av all personal. T.ex. Gemensam åtgärdsplan för alla.
- **Strukturell rasism:** (styrdokument, ramar, resurser för utbildning) Kräver arbete med läroplaner, resursfördelning, utbildningspolitik. T.ex. Form och omfattning av stöd för S2-elever
- **Systemisk rasism:** (kopplingen mellan skola och samhälle, i system som relaterar till varann)
Kräver medvetenhet och större ansvarstagande. T.ex. Förhållandet mellan utbildning och segregationen i samhället överlag.

Matikainen-Soreau, M., Loukola, S., & Holm, G. (2025). Layers of racism, layers of response: (Re)structuring antiracism in Finnish education. *Ethnic and Racial Studies*. <https://doi.org/10.1080/01419870.2025.2583427>

Rasism och rasifiering blandat med humor

- Både elever och personal skämtar kring rasifiering och rasism
- Humor som innehåller rasifiering är inte automatiskt rasistisk humor, många nyanser
- Rasistisk humor: rasism bortförklaras som skämt, vanligare bland pojkar, personalen ingriper sällan → normaliserar rasism!
- Skämt som görs kring stereotyper förstärker dem
- Humor som utmanar rasifiering och rasism: skämt som utmanar rasism, stereotyper, eller rasifierade hierarkier, ofta av elever som rasifieras som icke-vita och insiderskämt

Men först är det liksom en vits, du säger till din vita kompis att "Faduma kan du hämta nåt till mig", sen är jag så där att "aj för att jag är muslim eller jag är svart?" Sen är det bara skämt och jag går och hämtar. Men några tar det på allvar. (elev)

Loukola, S, Matikainen-Soreau, M, Holm, G & Hummelstedt, I 2025, 'Racial humour in Finnish schools : reinforcing and resisting racism, and the difficulty of intervening', International Journal of Qualitative Studies in Education.

<https://doi.org/10.1080/09518398.2025.2470928>

Svårt att tolka och ingripa

- Tolkningar beror på lokala dynamiker och personernas egen rasifierade position, svårt med generella lösningar
- Bättre att stanna upp och diskutera det än att låta det vara
- Att fråga sig och eleverna: vilken typ av roller, världsbild, hierarkier bidrar detta skämt till?

För dom skämtar ju med varandra [heittää läppää], så du vet inte alltid [...] att de e **jättesvårt att skilja på såna där kompisskämt och vad som sen sku va sån där riktig mobbning** [...] **alltså jag har ingripit**, fast jag vet själv att nu är det inte, att det ser utifrån ut helt annorlunda än vad det är för er (personal)

Loukola, S, Matikainen-Soreau, M, Holm, G & Hummelstedt, I 2025, 'Racial humour in Finnish schools : reinforcing and resisting racism, and the difficulty of intervening', International Journal of Qualitative Studies in Education. <https://doi.org/10.1080/09518398.2025.2470928>

Naziuttryck i skolan

- Nazi-uttryck var populära särskilt bland pojkar i olika skolkontexter
- Handlar bl.a. om skämt, inristade/ritade hakkors, och Heil Hitler hälsningar
- Ibland ingrep personalen, men ofta osäkerhet, frustration och förminskande

Oittinen, Holm, Helakorpi & Loukola (inskickad). "Hitler is somehow a funny old man to pupils": School staff making sense of Nazi expressions among pupils in lower secondary schools in Finland.

2. Rasism väcker starka känslor

Rasism och känslor bland skolans aktörer: affektiva tillhörigheter och solidariteter konstruerade kring n-ordssituationer i skolan

Ida Hummelstedt

Rasismens känslodimension i skolan

Känslor kring rasism är inte bara individuella utan också delade (som rädsla, hat, obehag o.s.v.), som cirkulerar, formas av historia, och ”fastnar” på vissa kroppar och påverkar hur vi förhåller oss till varandra (Ahmed, 2004; 2014).

Vissa situationer där n-ordet användes stack ut i sin affektiva intensitet. Vi analyserade berättelserna kring situationerna närmare för att se hurdana affektiva miljöer, tillhörigheter och solidariteter som skapades och tilldelades olika personer.

Slutsatser

- I skolorna fanns n-ordssituationer som förbisågs eller bara behandlades delvis för att de ansågs för känsliga. De levde ändå kvar i minnena och berättelserna ett år senare.
- Behovet hos eleverna som rasifieras som icke-vita att få erkännande för nuvarande och tidigare rasismupplevelser stiger fram som centrala och akuta, och som ett krav som blir starkare ju mindre det hörsammas.
- Personal som rasifieras som vita förminskar ofta elevernas begäran om att bli hörda och ser det som störande i stället för att se deras (politiska) aktörskap.
- Eleverna hittar affektiv solidaritet hos varandra då de möter rasism – men också lärare som upplever vit obekvämheter hittar affektiv solidaritet hos varandra. En del lärare upplever affektivt utanförskap då de aktivt stöder elever som upplevt rasism och upplevs vara mot andra kolleger.

Rekommendation: erkänn rasismens känslodimension i skolan

- De affektiva tillhörigheterna som skapas kring rasismsituationer fungerar som källor för emotionellt stöd och kraft – men samtidigt påverkar de relationerna mellan människor (elever och personal) som upplever olika tillhörighet – kan fungera splittrande.
- Det är viktigt att höra inte bara skedda fakta, utan också de känslor som uppstått hos alla inblandade (också vittnen och de som hör om situationen, personalen och möjligen vårdnadshavare) och beakta hur dessa känslor påverkar hur vi förhåller oss till och behandlar varandra.

3. Det finns personal och elever som gör motstånd mot rasism

4. Både skolpersonal och elever kämpar med att förstå och agera mot rasism

Brist på gemensamma åtgärder och ledningens stöd

- Saknades gemensamma åtgärdsplaner och stöd från ledningen
- Personalen relaterade sällan naziuttryck till rasism, vit överhöghet eller radikalisering.
- Diskuterades sällan vilka följder det får för elever och personal med en miljö där naziuttryck godkänns.
- Kan leda till att naziuttryck normaliseras och ge plats för uttryck för vit överhöghet i skolan

Oittinen, Holm, Helakorpi & Loukola (inskickad). "Hitler is somehow a funny old man to pupils": School staff making sense of Nazi expressions among pupils in lower secondary schools in Finland.

Antirasism hos elever

- Främst individuella handlingar och i situationer mellan kompisar
 - Ofta elever som rasifierade som icke-vita som gjorde motstånd mot rasism som deras kompisar upplevde
 - Med gemensamma krafter gjordes ibland motstånd mot rasism i läromaterial eller lärares uttryck eller skolans praktik
 - Eleverna hade förslag på strukturell förändring
- skulle behöva mer stöd av både jämnåriga och vuxna i antirasistiskt agerande

Loukola, S; Hummelstedt, I; Matikainen-Soreau, M; Helakorpi, J; Holm, G. (inskickad). Wannabe antiracists, disappointments, and solidarity: pupils' perspectives on and actions against racism in Finnish lower secondary schools. Race and ethnicity in education.

Antirasism hos personalen

- Fanns de som motsatte sig antirasism, de som stod för en liberal mångkulturalism, de som var färgundvikande och de som hade en kritisk förståelse av rasism och antirasism
- Enstaka eldsjälar (ofta såna som rasifierades som icke-vita) som drev antirasistiskt arbete
- Många i personalen saknade tydligare riktlinjer och stöd för arbete mot rasism
- Rektorn och ledningen i nyckelroll för hur antirasism prioriterades

→ Skulle behövas mer gemensamt ansvar för antirasistiskt arbete och åtgärder i personalen som helhet

Loukola, S., Matikainen-Soreau, M., Holm, G., Helakorpi, J., & Hummelstedt, I. (accepterad). Responsibilities of individuals and institutions in promoting antiracism in Finnish lower secondary schools. Multicultural Education Review.

5. Nuvarande styrdokument ger inte tydlig vägledning för antirasism i skolan

Rasism och antirasism i styrdokument

- Antirasism stöds både i internationella styrdokument, lagstiftning och nationella styrdokument för utbildning (nyaste EU:s Antiracist strategy 2026-2030)
- I policydokument refereras ofta till andra dokument och ansvaret flyttas på andra aktörer
- Policydokument som berör utbildning behandlar sällan rasism ingående
- I den nationella läroplanen nämns rasism bara två gånger
- På kommun och skolnivå tas rasism sällan upp i jämställdets- och likabehandlingsplaner, de innehåller universella uttryck om jämställdet och jämlikhet
- I policydokument behandlas rasism som något individueller som individer antingen gör eller inte, strukturella dimensionen fattas

Helakorpi, J., & Holm, G. (2025). Racism in Finnish basic education: discursive depoliticisation through policies. *Nordic journal of studies in educational policy*. <https://doi.org/10.1080/20020317.2025.2574168>

Åtgärder: Erkänn rasismens existens

På policynivå:

Från allmänna uttryck om jämlikhet till konkreta strategier för antirasism

Läroplanen behöver innehålla begrepp som stöder en antirasistisk förståelse: vit normativitet, maktrelationer, privilegier, allierade o.s.v.

Skolnivå:

- Erkänn att rasism och vithetsnormen existerar i alla utbildningsmiljöer på olika nivåer och påverkar elever och personal på olika sätt beroende på deras rasifierade positioner
- Rasism väcker känslor hos alla som behöver behandlas och talas om, både hos dig som lärare och hos eleverna – ta tid för diskussioner!
- Fundera på hur skolan stöder elever som upplever rasism så att de blir hörda och bekräftade.

Åtgärder: gemensamt ansvar och tydliga anvisningar

- Alla i personalen behöver kontinuerligt visa att de ingriper i och aktivt motarbetar rasism och skadliga normer som vithetsnormen i sitt arbete.
- Upprätta tydliga och systematiska anvisningar för både det förebyggande och ingripande arbetet mot rasism – jämställdhets- och likabehandlingsplanerna ska vara konkreta stöd för lärarna att integrera antirasism i vardagen
- Viktigt att alla i skolgemenskapen, också nyanställda och vikarier, är medvetna om planerna och förstår sin egen roll i genomförandet.
- Det är viktigt att personalen inte lämnas ensam att hantera situationer som handlar om rasism – behövs kollektivt ansvar och stöd för antirasistiska insatser

Åtgärder: en antirasistisk verksamhetskultur

Skapa en verksamhetskultur som stöder ett långsiktigt och proaktivt arbete mot rasism.

Ta dig personlig tid att utbilda dig i rasism och antirasism.

Om du är i en styrande position: Se till att all personal får kontinuerlig utbildning i antirasism och tid för gemensamma diskussioner.

Alla har ansvar – i olika roller beroende på rasifierad position och roll i skolan – i att motarbeta racism

Utför regelbundna kartläggningar om vilka normer som är särskilt aktuella och begränsande just på er skola och diskutera dem tillsammans

Våga vara sårbar och öppen för kritik och utveckling – antirasism innebär att aldrig bli färdig!

Kom överens om att ni får påtala varandras ageranden i kritisk men konstruktiv anda. Många antirasistiska glasögonpar behövs!

RILSE-publikationer

[RILSE:s policyrekommendationer_SVE_Policyrekommendationer_RILSE.pdf](#)

Helakorpi, J., & Holm, G. (2025). Racism in Finnish basic education: discursive depoliticisation through policies. *Nordic journal of studies in educational policy*. <https://doi.org/10.1080/20020317.2025.2574168>

Loukola, S; Hummelstedt, I; Matikainen-Soreau, M; Helakorpi, J; Holm, G. (inskickad). Wannabe antiracists, disappointments, and solidarity: pupils' perspectives on and actions against racism in Finnish lower secondary schools. *Race and ethnicity in education*.

Loukola, S, Matikainen-Soreau, M, Holm, G & Hummelstedt, I 2025, 'Racial humour in Finnish schools : reinforcing and resisting racism, and the difficulty of intervening', *International Journal of Qualitative Studies in Education*. <https://doi.org/10.1080/09518398.2025.2470928>

Loukola, S., Matikainen-Soreau, M., Holm, G., Helakorpi, J., & Hummelstedt, I. (accepterad). Responsibilities of individuals and institutions in promoting antiracism in Finnish lower secondary schools. *Multicultural Education Review*.

Matikainen-Soreau, M., Loukola, S., & Holm, G. (2025). Layers of racism, layers of response: (Re)structuring antiracism in Finnish education. *Ethnic and Racial Studies*. <https://doi.org/10.1080/01419870.2025.2583427>

Oittinen, Holm, Helakorpi & Loukola (inskickad). "Hitler is somehow a funny old man to pupils": School staff making sense of Nazi expressions among pupils in lower secondary schools in Finland.